

Nord enllà.
Indrets catalans d'Alemanya

Tilbert D. Stegmann, Adriana Partal

Estudi d'Investigació Catalanística
- Forschungstelle Katalanistik-

Institut für Romanische Sprachen und Literaturen
der Goethe-Universität Frankfurt am Main

2014

Nord enllà. Indrets catalans d'Alemanya

Introducció

En els últims anys i decennis, els catalans han pogut comprovar com la seva existència com a ens cultural i nacional diferenciat és cada cop més assumida per la resta de ciutadans europeus. Especialment a Alemanya l'interès per allò català, pels grans artistes i arquitectes, per escriptors i músics, i també per la llengua pròpia dels catalans, ha quedat ben palès. Recordem que el 2007 la cultura catalana va ser la Convidada d'Honor de la Fira Internacional del Llibre de Frankfurt: Catalunya i els Països Catalans van ser, durant uns dies, protagonistes mundials en l'àmbit del llibre i la cultura.

Tot i així, un català normalment no s'imagina que el coneixement del fet català per part dels alemanys vagi sovint acompanyat d'una presència física i palpable d'indrets de clar significat català, presents d'una manera duradora a Alemanya. Aquests indrets catalans a Alemanya existeixen i fins i tot amb una freqüència insospitada.

Salvador Espriu ens parlava del "nord enllà" en el seu famós poema, un nord enllà, on diuen que la gent és, entre d'altres coses, noble i culta. El que podem afirmar és que els alemanys han estat prou cultes i nobles per valorar, apreciar i honorar les obres culturals catalanes a casa seva. En el mateix poema, Espriu ens parla de "l'home que se'n va del seu indret". Podem afegir que les obres d'aquests artistes catalans que han irradiat cap a fora han trobat uns nous indrets al centre europeu germanòfon.

Són indrets que aquest inventari ha volgut rastrejar i reunir, primer, en forma de pàgina web i, més tard, esperem, en forma de llibret.

L'inventari és una col·lecció de referències catalanes alemanyes i de ponts que lliguen els nostres dos països. És, segurament, una font positiva per augmentar l'autoestima de molts catalans i reforçar la consciència del fet que formen part d'una de les cultures i nacions europees que ha de viure, amb independència, a la mateixa alçada i amb la mateixa llibertat que les altres. Que Espriu no hagi de repetir que – només – nord enllà la gent és lliure!

El viatge virtual

Hem pensat que la manera més pràctica de presentar la informació és agrupant-la al voltant de 12 nuclis amb un cert ordre geogràfic, començant pel nord i acabant pel sud o, més exactament, començant pel nord-est, passant per l'oest i el centre, davallant cap al sud-oest i acabant al sud-est, sense oblidar-nos de la Suïssa germanòfona i d'Àustria. D'aquesta manera viatjarem virtualment de Berlín a Hamburg, i de la Conca del Ruhr a Frankfurt, passarem per la Selva Negra, tocarem els territoris suïssos al sud del Llac de Constança, passarem per Munic i acabarem a Viena.

No pretenem pas que això sigui directament una proposta de viatge català per Alemanya. El que volem primer és que el viatger virtual que hagi aterrat en aquesta pàgina web passi una bona estona descobrint la “catalanitat” d'Alemanya. Però també volem fer un servei al català i a la catalana que estiguin de visita per terres germàniques perquè trobin amb facilitat els indrets catalans que tenen a prop i que poden anar a veure si tenen curiositat.

Uns aclariments

El viatger virtual segurament en tindrà prou amb fullejar les pàgines d'aquesta guia i meravellar-se per la gran irradiació que l'art català i la cultura catalanes tenen a l'àrea alemanya – tal com també la tenen a d'altres parts d'Europa.

Hem d'advertir al viatger “real”, però, d'unes quantes peculiaritats d'aquesta guia:

1. Aquest llistat no substitueix una guia turística tradicional, en què s'expliquen totes les belleses naturals i artístiques que els països alemanys poden oferir. Donem per suposat que viatjareu principalment amb una guia tradicional i que el vostre interès principal serà l'atractiu de tot allò alemany. La nostra guia del “nord enllà” català només és una eina addicional.
2. Pel que fa a obres i edificis visibles en espais públics, ens hem esforçat per donar les adreces exactes, que es poden introduir al navegador del cotxe. La majoria d'aquests indrets, els hem vistos personalment o coneguts nostres s'hi han atansat.
3. Pel que fa a les obres artístiques catalanes que els museus alemanys posseeixen, en general només hem pogut fiar-nos de les indicacions que, sovint després de molt insistir-hi, ens han donat els comissaris o les direccions dels museus. Als títols de les obres que estaven en alemany o en una altra llengua els hem afegit una traducció al català, però sovint és difícil de saber quin títol és l'original. Als museus els vam donar una llista tan completa com va ser possible de noms d'artistes catalans perquè poguessin saber quins dels seus artistes són de terres catalanoparlants, cosa que la majoria dels nostres interlocutors no tenien clara. D'aquesta manera, han anat aprenent

que alguns dels artistes que ells tenen llistats com a espanyols, francesos o italians en realitat són catalans.

El fet de guiar-se per les indicacions de les obres que els museus posseeixen, va comportar que sovint no poguéssim esbrinar *si aquestes obres veritablement estan exposades o si són al magatzem*. Només en uns quants casos hem pogut anar personalment als museus per controlar quins dels quadres catalans tenen penjats. A més els museus solen canviar de tant en tant els quadres que pengen. Us demanem disculpes si entreu en un museu amb il·lusió de veure un quadre específic i resulta que no està exposat. També és recomanable de portar el nom de l'artista i el títol de l'obra per escrit per aclarir-vos amb el personal del museu. A més, ja us habituareu al fet que per trobar Jacint Rigau s'ha de cercar Hyacinthe Rigaud i que Josep de Ribera el tenen com a Jusepe de Ribera, per exemple.

Tenim en compte que el vostre interès en entrar a un museu alemany no serà exclusivament el de localitzar les obres catalanes, i per això sovint indiquem el valor general que un museu té per a qualsevol interessat en l'art. Penseu també que segur que hi ha d'altres museus importants a cada ciutat que no hem mencionat per manca de relació amb Catalunya. Hem desistit de posar les hores d'obertura dels museus, que a vegades canvien, ja que és una informació fàcilment accessible per internet o per telèfon.

4. Pel que fa a les biblioteques, les facilitats per consultar el patrimoni bibliogràfic català a les biblioteques que guarden els seus volums al magatzem és reduïda, però altres biblioteques que a Alemanya anomenem "Präsenzbibliotheken", com per exemple la Biblioteca Catalana de Frankfurt o les biblioteques dels instituts i seminaris universitaris de romàniques, normalment són lliurement accessibles també per a visitants i sovint només cal demanar permís a l'entrada, explicant l'interès especial que hom té.

5. Mencionem també les universitats amb ensenyament de català i historial catalanístic, per donar una idea de quants llocs a Alemanya fan atenció al fet català i a la llengua catalana.

6. Igualment fem constar si a prop d'una ruta hi ha un casal català o un agermanament d'una ciutat alemanya amb una població dels Països Catalans.

Suposem que a gairebé ningú li serà possible de fer totes les 12 rutes catalanes d'Alemanya, però convidem a tothom a fer de **viatger virtual** per les rutes que li cridin l'atenció. Esperem que les indicacions proporcionin l'alegria de la qual hem parlat abans, en veure de quina manera la brillant aportació cultural catalana a la cultura europea és apreciada a Alemanya.

Us desitgem un molt bon viatge "nord enllà"! Si trobeu més obres catalanes que hagin marxat "del seu indret" cap a indrets alemanys, notifiqueu-nos-ho!

Tilbert Didac Stegmann, Coordinador del projecte

Atenció:

d'aquest *Nord enllà* hem preparat dues versions,
una casolana amb totes les fotografies i
una pública amb només aquelles il·lustracions que no estan reservades sota
copy right.

A la versió que trobareu aquí a la internet hi falten moltes de les fotografies d'obres catalanes que tenim a Alemanya. Però hi ha un consol: si entreu l'artista i el títol de l'obra a google molt freqüentment us sortirà la il·lustració. Qui s'interessi per una de les rutes molt en especial li puc enviar a títol personal la versió "casolana" que tinc guardada, sempre que no es pengi a la internet (t.stegmann@em.uni-frankfurt.de).

Apunts estadístics: els artistes més representats i el perfil de la presència catalana

Encara que la manera més divertida i entretinguda de descobrir la presència catalana a l'àrea alemanya és seguir el camí que marquen les 12 rutes, és també interessant observar en conjunt quines obres i artistes catalans es troben més presents quantitativament i poden ser considerats els més significatius.

Escultures

Pel que fa a **escultures** en espais públics, n'hi ha a **30 llocs de 20 ciutats** diferents. És a dir, podeu visitar 20 ciutats amb obra d'artistes catalans a l'aire lliure.

Escultors i pintors amb més presència

Incloent els quadres i les escultures que són als museus, el **rànquing per artistes** és el següent: **Aristides Maillol** té 62 obres escultòriques i 288 dibuixos i obres semblants en 20 llocs diferents; **Joan Miró** té 42 quadres i escultures i 212 obres gràfiques en 18 llocs diferents; **Antoni Tàpies** té 79 obres en 27 llocs diferents; i **Salvador Dalí** té 31 quadres, 13 objectes i 53 obres gràfiques en 14 llocs diferents, a més d'un centenar de reproduccions i obres en una exposició permanent comercial a Berlín.

Entre aquests quatre artistes catalans moderns, impressiona la presència del rossellonenc Maillol, que sembla un escultor molt apreciat pels alemanys. Pel que fa a Tàpies, cal destacar que la seva obra és la que està més distribuïda en el territori alemany, mentre que la notable

presència de Miró i Dalí era d'esperar. Tots tres pintors no només són ben presents als museus, sinó que també han tingut una àmplia presència a Alemanya en múltiples exposicions individuals i col·lectives en l'últim mig segle i són coneguts per tothom, especialment Dalí i Miró. Són molts els llibres d'art que reproduïxen les seves obres i que les llibreries exposen en parades al carrer. Les reproduccions de les obres de Miró es poden trobar a la sala d'espera d'un metge o decorant les parets d'edificis públics i privats.

Pintors antics

Josep de Ribera té 41 quadres i dibuixos en 14 llocs diferents i **Jacint Rigau** té 22 quadres i 17 dibuixos en 13 llocs diferents. Entre els pintors catalans antics, aquests dos són els més presents als museus alemanys, però cal admetre que tots dos van fer carrera i fortuna fora dels Països Catalans, el primer a Itàlia i el segon a França, i que la seva procedència catalana (valenciana o nordcatalana) és una novetat per als historiadors d'art alemanys.

Altres artistes moderns

El barceloní **Juli Gonzàlez** té 23 escultures i obres en 12 llocs diferents, i el valencià **Andreu Alfaro** té 7 grans escultures en 7 llocs públics diferents. També l'escultor barceloní **Jaume Plensa** té 11 obres en 7 llocs diferents, més de la meitat en llocs públics. Són tres escultors moderns ben representats a Alemanya.

Antoni Clavé té 3 quadres i 8 litografies en 4 llocs diferents, **Joan Brossa** té 3 obres en espais públics i llibres d'artista a biblioteques, i **Andreu Ginestet** té 3 obres i escultures en espais públics.

A més, hi ha presència de **50 artistes catalans més**, amb una o dues obres cadascun.

També cal afegir bastantes obres catalanes situades a museus de **ciutats** que han quedat **fora dels 12 circuits**. Donem aquí la llista d'aquestes ciutats amb els noms dels artistes presents allà, indicant el nombre d'obres després de cada nom. Aquests noms i obres ja estan contats a l'estadística que acabem de presentar a dalt.

Aachen (1 Josep de Ribera), **Altenburg** (2 Maillol), **Arolsen** (1 Jacint Rigau), **Bielefeld** (1 Juli Gonzàlez; 1 Tàpies), **Blankenburg** (3 Jacint Rigau), **Bremen** (1 Antoni Muntades), **Coburg** (1 Madola [ceramista, Barcelona 1944]; 3 Maillol; 8 Núria Quevedo [pintora, Barcelona 1938]; 1 Miró; 2 Tàpies; 2 Pere Pasqual Moles [gravador, València 1741 – Barcelona 1797]; 1 Joan Minguet [gravador, Barcelona 1737 – després de 1780]; 1 Miquel Sorelló [gravador, Barcelona ~1700 – Roma 1756]), **Darmstadt** (1 Juli Gonzàlez), **Dessau** (2 Alfons Sanxes-Coello [Benifairó 1531 – Madrid 1588]; 1 Josep de Ribera), **Gelsenkirchen** (1

Josep de Togores), **Kassel** (1 Josep de Ribera; 1 Jacint Rigau), **Krefeld** (1 Dalí; 1 Tàpies), **Leverkusen** (1 Joan Hernández Pijuan [Barcelona 1931]), **Marburg** (1 Tàpies; 1 Ricard Salvatella), **Pommersfelden** (1 Josep de Ribera), **Potsdam** (1 Josep de Ribera) **Weimar** (1 Josep de Ribera).

Es pot veure com es repeteixen **Ribera** (6), **Maillol** (5), **Tàpies** (4), **Rigau** (3), **González** (2) i **Miró** i **Dalí** – a part d’uns quants noms nous.

Segurament hi ha moltes col·leccions privades que tenen obra d’artistes catalans. El nostre “Nord enllà” només pot registrar les obres en espais o institucions públiques.

Finalment, som conscients que les nostres recerques segurament no són exhaustives i per tant totes aquestes xifres queden per sota de la realitat.

Arquitectes

Els edificis i les construccions d’**arquitectes catalans** que hem catalogat són 18, dels quals 8 de Santiago Calatrava. Aquí també, el llistat probablement és incomplet.

Biblioteques

També hi afegim els resultats de més recerques sobre presència catalana que es troben a la pàgina web de catalanística de la Universitat de Frankfurt (www.kat.cat), per exemple les **biblioteques amb patrimoni català**. En les 12 rutes se’n mencionen les més importants, però podem donar també la visió de conjunt: hi ha 4 biblioteques amb més de 10.000 volums de rellevància catalana (Frankfurt, Hamburg, Berlín i Munic); 5 biblioteques amb més de 5.000 volums; 27 biblioteques amb més de 1.000 volums, 20 amb més de 500 volums i 30 amb més de 100 volums. En total, a l’àrea germanòfona tenim, doncs, 86 biblioteques a 56 ciutats amb un patrimoni de 179.225 volums en català o sobre temes catalans.

Ciutats amb biblioteques amb fons catalans

Universitats

El número d'**universitats amb ensenyaments de català i de catalanística** oscil·la entre 30 i 33, entre les alemanyes, les suïsses de l'àrea germanòfona i les austríaques, segons els anys. El 2012 eren les universitats de Frankfurt, Hamburg, Bochum, Freiburg, Tübingen, Saarbrücken, Berlin HU, Köln, Konstanz, Münster, Marburg, Berlin FU, Wien, Basel, Kiel, Heidelberg, Halle-Wittenberg, Mannheim, München, Zürich, Bremen, Göttingen, Mainz, Stuttgart, Bonn, Erlangen-Nürnberg i recentment Leipzig. Intermitentment també hi havia hagut oferta catalana a Bielefeld, Braunschweig, Eichstätt, Siegen i Würzburg i en el passat a Augsburg, Bamberg, Mainz-Germersheim, Salzburg i Trier.

Agermanaments

Existeixen **agermanaments** de 35 ciutats germanòfones amb 33 ciutats catalanoparlants:

Ciutat alemanya	Ciutat catalana
Ahrensburg	Esplugues de Llobregat
Bad Kötzting	Altea
Bad Salzdetfurth	Benicàssim
Bühl	Vilafranca del Penedès
Dürnau	Mataró
Düsseldorf	Palma de Mallorca
Eichstetten	Sant Andreu de Sureda (Saint-André)
Ettenheim	Castelló d'Empúries
Hammelbach	Cunit
Hannover	Perpinyà (Perpignan)
Heiligkreuzsteinach	Teulada
Horb am Neckar	Sant Just Desvern
Hürth	Argelers (Argelès-sur-Mer)
Jever	Cullera
Judenburg	Altea
Kitzingen	Prada (Prades)
Klagenfurt	Tarragona
Colònia (Köln)	Barcelona
Langendorf	Sant Llorenç de Cerdans (Saint Laurent de Cerdans)
Lingen (Ems)	Salt
Lüchow	Ceret (Céret)
Magúncia (Mainz)	València
Mariapfarr (Salzburg)	Matadepera
Mauer (bei Heidelberg)	Talteüll (Tautavel)
Mindelheim	Sant Feliu de Guíxols
Nieder-Olm	Alcúdia
Niederstotzingen	Bages
Nussloch	Sogorb

Rheda-Wiedenbrück	Palamós
Scharbeutz	Navajas
Schwaz	Sant Feliu de Guíxols
Splügen	l'Espluga de Francolí
Taunusstein	Caldes de Montbui
Vogtareuth	Sureda (Sorède)
Weingarten (bei Karlsruhe)	Olesa de Montserrat

Casals catalans i associacions

Hi ha 10 **associacions o casals catalans** a Alemanya: l'Associació Germano-Catalana que mencionem a la ruta 8, i els 9 casals que mencionem a les rutes 1, 2, 3, 5, 6, 8 i 11; un casal a Àustria (ruta 12), així com la xarxa de casals de Suïssa, formada per 8 casals més, que mencionem a les rutes 9 i 10. Doncs un total de 19 casals i associacions.